

UNIVERSITATEA BABEȘ – BOLYAI
FACULTATEA DE SOCIOLOGIE ȘI ASISTENȚĂ SOCIALĂ
ȘCOALA DOCTORALĂ DE SOCIOLOGIE

Rezumatul tezei de doctorat

*Migrația externă a populației județului Cluj, după integrarea
României în Uniunea Europeană*

Coordonator științific:

Prof. univ. dr. Traian Rotariu

**Doctorand:
Viorel Sîrca**

Cluj-Napoca

2013

Cuprinsul tezei

Introducere

Capitolul 1. Direcții teoretice privind fenomenul migrației internaționale

- 1.1. Definiții, delimitări conceptuale și transdisciplinaritate în studiul migrației
- 1.2. Nivele de analiză teoretică: micro, mezo și macrosocial
- 1.3. Abordări teoretice ale migrației
 - 1.3.1. *Teorii clasice: factorii de respingere și de atracție (push și pull) și modelul gravitațional*
 - 1.3.2. *Teorii ale economiei neoclasiche: alegerea rațională și capitalul uman*
 - 1.3.3. *Noua economie a migrației*
 - 1.3.4. *Dualismul pieței muncii*
 - 1.3.5. *Sistemele mondiale: teoria dependenței*
 - 1.3.6. *Capitalul social: rețelele sociale și abordarea instituționalistă*
 - 1.3.7. *Cauzalitatea cumulativă*
 - 1.3.8. *Tranziția mobilității*
 - 1.3.9. *Spațiile sociale transnaționale*
 - 1.3.10. *Abordări psiho-sociale ale adaptării și integrării: aculturația*
- 1.4. Sinteza abordărilor

Capitolul 2. Studiarea fenomenului migratoriu

- 2.1. Modele de analiză a migrației
 - 2.1.1. *Modelul gravitațional*
 - 2.1.2. *Modelul neoclasic (W. A. Lewis și T. W. Schultz)*
 - 2.1.3. *Modele neoclasiche alternative (M. P. Todaro)*
 - 2.1.4. *Modele micro-behavioriste: capitalul uman și rețelele de capital social*
 - 2.1.5. *Noua economie a migrației*
 - 2.1.6. *Modelul aculturativ: tipologie, proces și metode de analiză*
- 2.2. Aparatul statistic și baze de date
- 2.3. Cercetări și estimări ale migrațiilor Est-Vest în Uniunea Europeană
 - 2.3.1. *Macro-analize ale fluxurilor Est-Vest*
 - 2.3.2. *Micro-analize ale fluxurilor Est-Vest*
- 2.4. Tendințele migrației contemporane - un cadru complex pentru adaptarea modelelor de analiză la contextele mondiale

Capitolul 3. Elemente declanșatoare ale migrației externe din România: evoluții statistice și cercetări naționale (1990-2012)

Capitolul 4. Cercetare cantitativă privind migrația externă din județul Cluj

- 4.1. Scurt tablou al migrației externe la nivel național și județean după integrarea României la Uniunea Europeană
- 4.2. Anchetă de teren: motivații și atitudini legate de migrația externă din județul Cluj

- 4.2.1. *Obiective, ipoteze și instrument*
- 4.2.2. *Descrierea eșantionului*
- 4.2.3. *Prezentarea și analiza rezultatelor*
 - 4.2.3.1. *Ierarhizarea motivelor pe care respondenții le consideră importante în decizia de emigrare*
 - 4.2.3.2. *Efectul variabilelor independente (gen, vârstă, studii, rezidență, statut migratoriu) asupra ordonării motivelor de emigrare*
 - 4.2.3.3. *Intenții, forme și modalități de emigrare*
- 4.3. *Concluziile și limitele cercetării*

Capitolul 5. Migrația externă din județele Cluj și Suceava: studiu de caz comparativ

- 5.1. *Argumente ale strategiei metodologice: mixarea metodelor (cantitativ – calitativ) și principiul comparației*
- 5.2. *Evoluția emigrării populației din județele Cluj (regiunea Nord-Vest) și Suceava (regiunea Nord-Est) în ultimul deceniu*
 - 5.2.1. *Diferențe inter-regionale*
 - 5.2.2. *Comparații inter-județene*
- 5.3. *Studiu de caz comparativ în două comune: Iara (jud. Cluj) și Brodina (jud. Suceava)*
 - 5.3.1. *Obiective, ipoteze și elemente metodologice*
 - 5.3.2. *Prezentarea și interpretarea rezultatelor*
 - 5.3.2.1. *Elemente socio-demografice și economice în cele două comune*
 - 5.3.2.2. *Compararea comunelor în funcție de statutul migratoriu al gospodăriilor*
 - 5.3.2.3. *Analiza răspunsurilor la interviurile semi-structurate*
- 5.4. *Concluzii: ce indică analiza comparativă*

Capitolul 6. Focus grup cu experți: „Evaluarea evoluțiilor și efectelor demografice, economice și psiho-sociale ale fenomenului emigrației românești”

- 6.1. *Focus-grup: cadrul metodologic și desfășurarea discuției de grup*
- 6.2. *Expunerea principalelor idei și sinteza intervențiilor*
- 6.3. *Concluziile focus-grupului*

Capitolul 7. Discuții finale și concluzii

Bibliografie

Anexe

Cuvinte cheie: *migrație transnațională și circulatorie, capital social și rețele de migrație, strategii migraționiste, migrația forței de muncă, „scurgerea creierelor”, „risipa creierelor”, cultura migrației, dezvoltare, subdezvoltare și migrație, principiul comparației.*

Sinteza lucrării

Lucrarea are ca **principal obiectiv** identificarea caracteristicilor migrației externe a cetățenilor județului Cluj în perioada recentă (anii de după aderarea la Uniunea Europeană). Studiarea acestei perioade este intrinsec legată de volumul și caracteristicile valurilor migratorii la nivel național anterioare anului 2007, iar cea a județului de specificități migraționiste regionale și locale. Așadar am inclus în lucrare descrierea și analiza evoluțiilor migrației din ultimul deceniu din județ și din țară, dar și o serie de date vizând caracterul complex și diferențiat al cauzelor și consecințelor migrației, atât din punct de vedere regional-economic, cât și sociodemografic (vârstă, sex, educație, ocupație, mediu de rezidență).

Cercetările proprii consistă în trei demersuri empirice, care combină *metode cantitative* (chestionar și analiza datelor statistice) și *calitative* (interviu individual, focus grup și observație), prin *triangularea metodologică*.

Obiectivele practice ale cercetărilor au fost:

a) Analiza datelor obținute din cele două cercetări de teren (prin tehnica anchetei și interviului) prin prisma explicațiilor teoretice cele mai adecvate caracteristicilor migrației din județul Cluj, apelând, metodologic, la *principiul comparației*. Acesta a fost pus în practică astfel: compararea rezultatelor din sondajul realizat de mine în mediul urban și rural din județul Cluj pe un eșantion de populație reprezentativ la nivel județean, cu tendințele recente la nivel național (date statistice și sondaje); compararea situației migrației externe a două județe aflate în regiuni diferite de dezvoltare economico-socială (Cluj – Nord-Vest; Suceava – Nord-Est), dar având număr comparabil de locuitori. Aprofundând analiza, am realizat un studiu de caz comparativ în două comune (Iara și Brodina) din cele două județe, încercând să identific atât modelele de emigrare din aceste două localități cu satele aparținătoare, în funcție de resorturile motivaționale constatate și de specificul rețelilor de migrare, cât și consecințele plecării locuitorilor în străinătate, asupra localităților vizate.

b) Analiza exhaustivă complexă a fenomenului migratoriu românesc din ultimii ani, prin extragerea celor mai importante idei și concluzii ale focus-grupului cu experți. Diversitatea participanților la discuție a constituit un mare avantaj pe linia interpretărilor finale.

Folosind atât teorii și modele ale migrației, descrise pe larg în capitolele de sinteză teoretică și potrivite contextului migrațional din România ultimilor ani, cât și alăturarea și compararea rezultatelor celor trei demersuri practice, am extras câteva concluzii specifice, precum și altele de ordin mai general, căutând strategii de nivel macro, mezo și microsocioal de atenuare a consecințelor negative ale migrației în județ și în România pe termen mediu și lung.

Sinteza capitolelor

Am structurat textul pe mai multe secțiuni și capitole:

I. O primă parte, teoretică și descriptivă, cuprinde trei capitole.

Primele două capitole (Direcții teoretice privind fenomenul migrației internaționale – definiții, delimitări conceptuale și transdisciplinaritate în studiul migrației, nivele de analiză și teorii ale migrației –, **Studierea fenomenului migratoriu** – modele de analiză a migrației, aparatul statistic și baze de date) creează un cadru larg de încadrare a fenomenului, fiind realizate din perspectiva complexității migrației, ca acțiuni de dinamică globală, cu efecte pe multiple planuri. Principalele teorii și modele sunt îndosariate prin grila de analiză: nivel macrosocial, nivel mezosocial și nivel microsocioal. O parte dintre teoriile și modelele de analiză (costuri-beneficii, capital social și rețele, noua economie a migrației etc.), au fost folosite în interpretările din părțile empirice ale tezei.

Al treilea capitol constituie o secțiune de trecere spre partea de cercetare proprie, fiind concentrat pe **evoluțiile statistice și cercetările** (la nivel macrosocial și mezosocial – sondaje naționale și regionale –, iar la nivel microsocioal – investigații calitative: studii de caz ale unor comunități), **pe tema migrației românești postdecembriste**. Am arătat, pe baza datelor statistice și a cercetărilor recente, românești și străine, că în prezent există o categorie de state (dezvoltate, stabile, meritocratice) care sunt doritoare de persoane bine pregătite, înalt calificate care vor locui astfel, perioade lungi, departe de țara lor. O altă categorie de state sunt cele vestice care au nevoie mai degrabă de forță de muncă mediu sau slab calificată în anumite domenii, dar pe perioade scurte (agricultură, construcții, îngrijire etc.). Românii care migrează circulator fac parte din acest tip, și sunt cei mai numeroși. Studiile menționate estimează o cifră de până la 55% din imigranții români aflați în țările europene receptoare ca lucrând (sau stând) ilegal în aceste state. Deci marea lor masă nu figurează în statistici, deoarece nu își schimbă domiciliul legal din România și nici nu au contracte de muncă în țările gazdă. În anii de dinainte de integrarea în UE, studiile arătau că migranții temporari făceau parte din trei mari categorii de forță de muncă: forța de muncă de înaltă calificare, din categoria de vârstă 25-40 ani; forța de muncă cu un nivel mediu de calificare, cu specializări în domeniile: construcții

(Germania), sănătate (Italia, SUA, Canada, Elveția), hotelier, alimentație publică (piața occidentală); forța de muncă necalificată sau semicalificată în activități din agricultură, salubritate, construcții (Spania, Portugalia, Grecia). Sunt trecute în revistă și discutate o serie de alte tendințe și particularități ale fluxurilor, tipurilor și dimensiunilor migrației recente din România, în context european.

II. A doua parte a lucrării include descrierea cercetărilor proprii:

Capitolul 4 cuprinde o *cercetare cantitativă privind migrația externă din județul Cluj*, cu două secțiuni principale: una de descriere statistică a evoluției județene, cu accent pe perioada de după 2007, anul aderării României la UE. Este un fundal necesar în înțelegerea contextului județean în perspectiva statutului și potențialului său migrator. A doua secțiune a capitolului o constituie cercetarea pe bază de chestionar, aplicat pe un eșantion reprezentativ teoretic din mediul urban și rural din județul Cluj (366 persoane). În urma prelucrării și analizei datelor de anchetă la nivel județean, am atins obiectivele propuse, astfel:

La *primul obiectiv* legat de *ierarhia motivelor de emigrare*, rezultatele pe întregul eșantion au indicat câteva tendințe conforme cu cele ale rezultatelor la sondajele naționale recente, astfel: 1. Primele trei motive țin de *considerentele stringente ale existenței: financiare și materiale*, urmat de cel al *viitorului mai bun pentru familie într-o altă țară* și, legat de acesta, *lipsa perspectivei de viitor în România*. Această ierarhie reflectă percepția unui *nivel de trai scăzut în țară*, resimțirea stării socioeconomice precare a societății, cu șanse slabe de redresare în viitor. 2. *Următoarele patru motive* indică atitudini corespunzătoare *intenției de dezvoltare și afirmare socială, profesională, relațiilor personale*. 3. *Ultimele motive* în ordinea ierarhiei reflectă o altă gamă de atitudini, care țin de sfera propensiunii spre spații ne-explorate, a imaginii de sine și *dorinței de auto-cunoaștere, a reacției față de societatea care oferă prea puține beneficii, a calității de cetățean într-o lume democratică*. Media rangurilor medii între cele trei clase de motive diferă semnificativ:

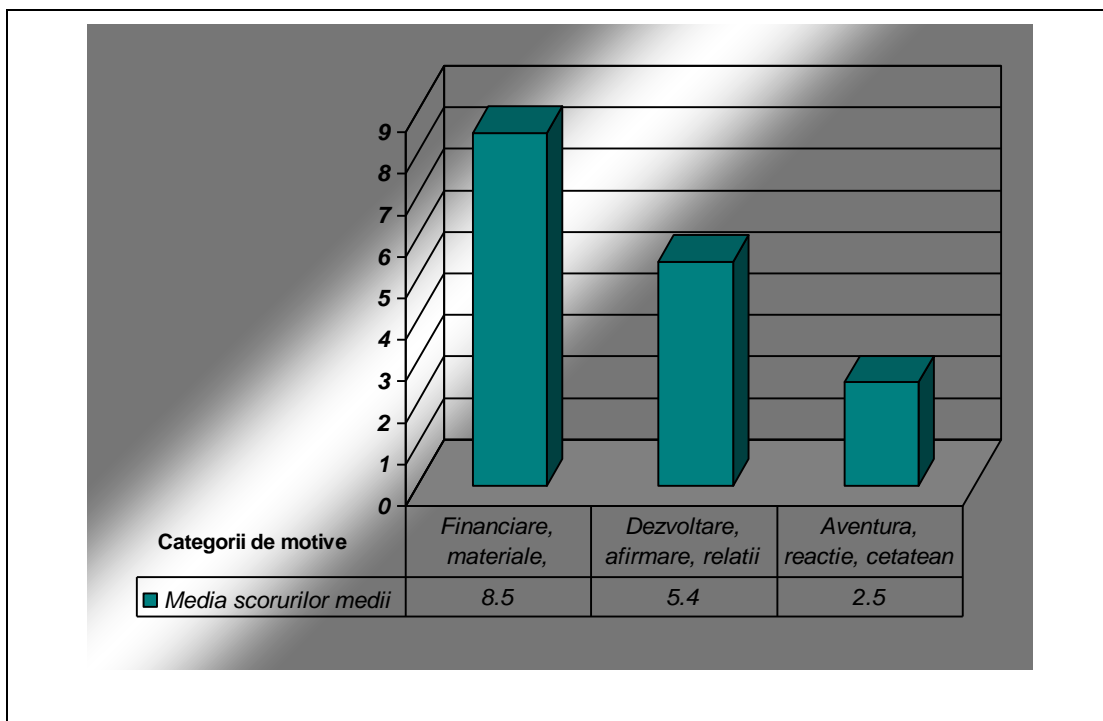

Figura 1. Ierarhia scorurilor cumulate la cele trei mari categorii de motive

Am formulat următoarea concluzie: *Se pare că emigrarea devine în mare măsură un răspuns la criza socială, o „strategie de supraviețuire”, și într-o mai mică măsură o opțiune bazată pe dorința de cunoaștere și aventură, dezvoltare personală, afirmare socială (prestigiu), împlinire maritală / relațională, și cu atât mai puțin o manifestare a spiritului democratic, sau o reacție la inconveniente și nedreptățile venite din partea statului român, etc.* Este o imagine a migrației ca măsură anticriză pe care românii în general, și clujenii în particular, o iau în calcul pentru ei și pentru familia lor.

Analiza statistică a *efectului variabilelor independente (gen, vârstă, studii, rezidență, statut migratoriu) asupra ierarhizării motivelor de emigrare*, au indicat că:

- În funcție de *gen*, au apărut diferențe semnificative statistic doar la ordonarea a trei motive: motivele financiar materiale, o nouă șansă în viață și exercitarea drepturilor democratice (toate fiind mai prețuite de bărbați, aceștia atribuind scoruri semnificativ mai mari decât femeile). Aceste diferențieri pe genuri se datorează rolurilor de sex diferite, asumate social. Faptul că nu apar diferențe semnificative în funcție de genul respondenților privind celelalte 7 motive, nici măcar acolo unde este vorba de familie,

relații personale, dezvoltare profesională și prestigiu, dorința de aventură etc., l-am interpretat ca semn de maturizare a generațiilor, ca schimbare de mentalitate.

- În funcție de *categoria de vârstă*, a reieșit că nu categoria de vârstă cea mai activă și prinsă în responsabilități (35-50 de ani) se declară în cea mai mare măsură preocupată de aspectele pecuniare ale vieții. Cea mai mare concentrare de punctaj apare la categoria de vârstă tânără, de sub 34 de ani, urmată de cea a celor de peste 50 de ani. Interpretările acestor diferențe merg pe linia nevoilor fiecărei etape de viață, a frustrărilor și așteptărilor diferitelor generații.

- După *nivelul de studii*, am găsit trei diferențe semnificative la motivele: *material-financiar*, *viitor mai bun pentru familie* și *cel profesional*, teme amplasate printre primele cinci în ierarhia generală a eșantionului. Legat de *motivele de ordin material-financiar*, între scorurile acordate de cei cu studii sub-liceale și liceale, și respectiv cei cu studii superioare există o distanță de apreciere a importanței acestora ca motiv de plecare din țară. Analizele au indicat o eficientă calculare a șanselor pe care fiecare lot educațional o realizează atunci când se gândește la emigrare.

- *Mediul de rezidență* al respondenților mărește paleta configurării importanței motivelor. Un motiv dintre cele bine cotate care diferă semnificativ în funcție de această variabilă este *lipsa perspectivei*, acesta fiind urmat în seria diferențelor relevante de *viitorul mai bun pentru familie* și abia apoi de *cel financiar-material*. Am discutat aceste diferențe de ierarhizare prin factori de context de origine și inegalitate rural – urban (dezvoltare economică, nivel mediu de educație, lipsa oportunităților de angajare în mediul rural).

- Efectul *experienței de migrație* (diferită de cea în scop turistic) a configurat astfel cele două loturi (EM și FEM): diferențierea cea mai semnificativă apare la motivul *lipsei de perspectivă din țară*, la *respingerea /dezamăgirea față de societatea românească*, iar a treia, mai slab semnificativă, la motivul *financiar-material*. La cei cu experiență migratorie apare percepția mai acută a lipsei de perspectivă din țară, ei manifestă un grad mai mare de dezamăgire și respingere față de societatea noastră (statul român), și prețuiesc mai mult avantajele financiare, în comparație cu lotul celor care nu au experiență de migrație. Creșterea expectanțelor și proporțional a frustrărilor celor cu experiență de migrație este înalt relevant aici.

Al doilea și al treilea obiectiv al cercetării au fost configurarea *intențiilor*, respectiv *modalităților de emigrare ale respondenților* care și-au declarat intenția de a pleca din țară. Tendințele din subeșantionul cercetării indică:

- Există o majoritate covârșitoare care au în plan plecarea *la muncă* peste hotare.
- *Efectul diferitelor variabile sociodemografice față de cele trei modalități dependente de emigrare* (pentru muncă, relații familiale/personale, profesionale/studii) s-a dovedit cel prezumat, confirmând rezultatele altor studii și statisticile. Interpretările s-au realizat prin prisma unor teorii consacrate: premisele teoriilor alegerii raționale (cost-beneficiu), teoria capitalului social și noua economie a migrației.
- Modalitatea concretă prin care emigranții doresc să plece indică un mare grad de informalitate în abordarea migrației: *rețeaua de migrație* se dovedește, și în cercetarea noastră, și în acord cu studiile din domeniu, un substitut strategic de reducere a costurilor migrației și al asigurării unui suport familial-comunitar în țara de destinație. Este o *strategie de rețea*: caracterul circulatoriu al migrației întreține rețeaua, iar rețeaua îl sprijină să se dezvolte și să se extindă.
- Apar unele diferențieri relevante privind mediul de rezidență și nivelul de educație, în direcția indicată și în secvența anterioară a cercetării: inegalitatea rural-urban, la care se adaugă și cea de statut educațional și profesional, se manifestă la toate nivelele și domeniile vieții. Se evidențiază efecte conjugate ale variabilelor mediu de rezidență și educație asupra unor aspecte ale migrației cum ar fi: tipul muncii, veniturile migranților, opțiunea pentru anumite maniere migratorii sau schimbarea formei acesteia pe parcurs (circulatorie – pe termen lung), stabilizarea locului de muncă din străinătate, relațiile de familie și educația copiilor etc.

În finalul cercetării, am construit teoretic un *profil de emigrant „pentru muncă” din județul Cluj*, ca agregat statistic al lotului de potențiali migranți, inclus în eșantionul inițial. Tipul teoretic de emigrant apare, sintetic, astfel: mai mult tânăr, deopotrivă bărbat sau femeie; mai degrabă cu studii medii; locuiește mai ales în mediul rural; exploatează și susține la rândul lui rețeaua de migrație, în detrimentul canalelor formale, oficiale.

Limitele cercetării pot fi sintetizate astfel: a) Reprezentativitatea teoretică a eșantionului total și problemele legate de volumul redus al subeșantionului de potențiali migranți impun unele rezerve cu privire la măsura în care datele pot fi generalizate la

nivel de județ. Dat fiind însă caracterul exploratoriu al cercetării, precum și scopul de comparare a datelor cu tendințele județene și naționale oficiale, considerăm acest impediment ca fiind minor. b) Am luat în calcul și efectul dezirabilității sociale (Iluț, 1997), interpretând datele în această lumină. c) Problema efectului suprapunerii variabilelor ar fi putut fi evitat printr-o analiză mai rafinată a rezultatelor. Datorită loturilor relativ mici de subiecți la fiecare categorie (de variabile – dependente, independente), am considerat însă că acest efort nu justifică, în termeni de relevanță empirică, eventualele corelări statistice multiple ale variabilelor.

Capitolul 5 include un studiu de caz comparativ privind *migrația externă din județele Cluj și Suceava* care se bazează pe principiul comparației, încercând să stabilească, de la *macro* (comparație evoluțiilor statistice ale județelor în context regional) la *micro* (calitativ-analitic) - contextele particulare din două sate (Iara – jud. Cluj și Brodina – jud. Suceava), unitățile de analiză fiind amplasate în regiuni de dezvoltare diferite. Metodologia de realizare a comparației a fost una mixtă: cantitativă - analiza primară și secundară a datelor statistice și chestionar Fișa gospodăriei (pe un eșantion total de 200 de gospodării, câte 100 în fiecare comună, divizat la rândul lui în câte două loturi de gospodării: cu experiență de migrație și fără experiență de migrație); calitativă - interviuri cu 10 subiecți având experiență de migrație. Principalele teorii la care ne-am raportat în analiză au fost: noua teorie a migrației, teoriile capitalului uman, cu varianta teoriei rețelelor de migrație, precum și alte direcții interpretative specifice (calculul cost-beneficiu, cultura migrației, strategii de viață prin migrație).

Am arătat că cele *două regiuni* cărora le aparțin județele Cluj și Suceava constituie bazine de emigrație care au cunoscut fluxuri diferite, în ani diferiți. Elementul comun în ambele regiuni, corespunzător situației la nivel național, este că după accesul la spațiul Schengen, și mai ales după aderarea României la Uniunea Europeană, migrația românilor începe să se tindă spre forma circulatorie.

Comparând situația *populației județelor* în *intervalul 2002 – 2012* dintre ultimele două recensăminte, vedem că județul Cluj a cunoscut prin emigrare de lungă durată, o scădere a populației stabile de cca 6 % (o pierdere mică raportat la media națională), indicând o tendință slabă de depopulare. În cei 10 ani, județul Suceava a pierdut 10%

dintre locuitori (o tendință moderat-crecută de depopulare), amplasându-se pe al treilea loc printre județele din zona Moldova ca număr de emigranți.

Principalele *concluzii ale comparației datelor statistice* privind numărul și caracteristicile celor stabiliți cu domiciliul în altă țară pe perioadă lungă, din județele Cluj și Suceava în ultimii 10 ani, arată că: situația celor plecați definitiv din județul Cluj este reprezentativă pentru fenomenul „brain-drain”, majoritatea celor emigrați definitiv având studii superioare; situația celor din Suceava reflectă fenomenul „cererii de forță de muncă calificată” (pe primul loc sunt absolvenții de liceu, urmați de cei cu studii secundare):

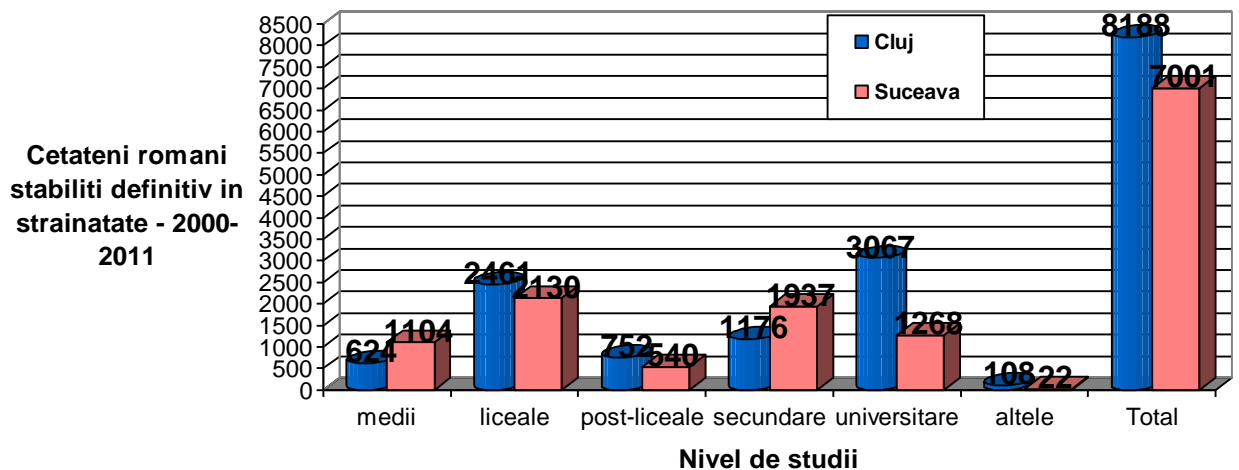

Figura 2. Număr de cetățeni români (emigranți cu caracter de permanență) stabiliți cu domiciliul în străinătate în decada 2000-2011, din județele Cluj și Suceava, după nivelul de studii

Așadar, s-a validat, la nivelul celor două județe, *ipoteza pierderii capitalului social-uman valoros, prin emigrație*. A mai reieșit că dimensiunea pecuniară este importantă pentru indivizi în opțiunea de emigrare, dar apare accentuat *calculul cost-beneficiu* în luarea deciziei, care determină stabilirea de lungă durată a migranților în țări mai prospere. Faptul că după Italia și Spania, cel mai mare număr de români plecați pe perioade lungi se află în Canada, SUA, Marea Britanie, configurează această situație a destinațiilor „preferate” ca fiind diferențiată după nivelul de studii, pregătire, ocupație. Dar ca agregat statistic, profilul tipic al migrantului român nu este cel al persoanei educate care concurează pe piața internațională a forței de muncă înalt calificată. Este cel

al muncitorului în construcții, agricultură sezonieră, servicii etc. Acești migranți sunt dominant proveniți din mediul rural.

Comparând contextele demografice, socio-economice și culturale ale *celor două comune*, Iara (jud. Cluj) și Brodina (jud. Suceava), am arătat că există diferențe în volumul, perioada și tipul migrației între cele două localități. Astfel, se pare că în Brodina fluxurile de noi plecări la muncă în străinătate s-au micșorat semnificativ, deși nu sunt semne de diminuare per ansamblu, fapt explicabil deoarece mai mult de o treime din populația comunei are cel puțin un membru plecat. În schimb, în Iara este plecată mai demult o categorie de localnici, fluxurile migrației mari din deceniile trecute au intrat oarecum în declin datorită schimbărilor economice negative din țările receptoare de migranți și creșterii șanselor de profit în localitatea natală. Aici există rețele de emigrare stabile și puternice, ceea ce crește bunăstarea progresivă a gospodăriilor și a comunității în ansamblu, micșorând emergența unor noi valuri de migrație externă. Inegalitățile constatate între gospodăriile cu experiență de migrație și cele fără experiență sporesc atracția pentru cei care încă nu au emigrat, să o facă și ei, dar factorii de respingere de pe piața muncii vestice, precum și oportunitățile de acasă frânează noi potențiale valuri migrației.

Din comparația rezultatelor obținute în urma cercetării *cantitative* (date oficiale, Fișa gospodăriei), o concluzie generală este că asupra gospodăriilor, migrația circulatorie la muncă peste hotare are: a) efecte pozitive: remitențele, aportul de bani și bunuri care au generat bunăstare în gospodăriile cu experiență de migrație, stimulând realizarea de achiziții și investiții pentru locuințe noi, precum și spiritul antreprenorial; b) efecte negative: pierderea unui număr semnificativ de persoane tinere, apte de muncă, cu familii, este în sine o problemă de fond, cu efecte pe termen lung demografice, economice și sociale; creșterea divorțialității și lăsarea copiilor în grija rudelor, acasă, consecințele psihologice asupra acestora devenind adeseori serioase.

Discuția legată de *raportul dintre gospodăriile cu experiență de migrație și cele care nu au membrii plecați în străinătate* poate fi extinsă în sensul *schimbărilor sociale și psihologice la nivel comunitar pe care le aduce migrația la muncă în străinătate din zonele rurale în general*:

- a) Remitențele produc sau accentuează inegalitățile dintre familiile de migranți și cele de ne-migranți, la care se adaugă elemente de prestigiu social și status simbolic, care adâncesc clivajele sociale (Anghel, 2009);
- b) Migrația produce schimbarea valorilor și comportamentelor. Transformările sunt vizibile mai ales în cazul migranților din Suceava care nu mai consideră pământul o valoare esențială pentru gospodărie, important pentru subzistență și statut social, așa cum era odată (vezi și: Cingolani, 2009; Dumitriu și Ungureanu, 2007; Larionescu, 2012), ci ca pe o marfă vandabilă în termeni de profit, tinerii mai ales ținând spre alte stiluri de viață.
- c) O transformare esențială care transpune parțial și din cercetarea noastră este emanciparea femeilor, sau oricum schimbări pe linia rolurilor asumate pe sexe în mod tradițional, confoirmând rezultatele altor cercetări (Vlase, 2008, apud Anghel, 2011).

Cercetarea calitativă, pe lângă o serie de particularități, a evidențiat câteva rezultate generale:

- Factorii importanți în migrație ca strategie de viață și în fluxurile plecărilor sunt *rețelele de rude și prieteni*, „plase de siguranță pentru noii veniți”, aceasta fiind situația majorității celor plecați din Brodina și Iara. Amplasarea într-o rețea pe bază de *capital social informal* și pe *încredere* joacă un rol un rol important, mai ales în comunitățile rurale. Din studiul nostru reiese limpede această tendință, deci *se confirmă teoria capitalului social, în particular teoria rețelelor (informale), în susținerea și dezvoltarea migrației pentru muncă peste hotare.*
- A doua concluzie este că *diferențele dintre cele două comune* unde am desfășurat cercetarea *nu par să fie unele de ordin cultural, ci să țină mai degrabă de gradul diferit de dezvoltare socio-economică a regiunilor* (Nord-Vest, Nord-Est), adică de factorii structurali (piața muncii, șomaj, venituri din zona unde se află satele), dar și de *un decalaj destul de evident în formarea și maturarea rețelelor de migrație* dintre județul Cluj și județul Suceava, și mai contrastante în mediul rural.
- O altă concluzie indică tendința deja remarcată la noi în ultimii ani, anume că deși organizațiile internaționale, guvernele, actorii privați văd adesea remiterile ca un vehicul ideal prin care dezvoltarea se poate produce natural și „de sus în jos”, datele recente după deja mai bine de două decenii de emigrare românească arată că acest

mod de gândire nu se verifică. Aici se confirmă tendințele semnalate de studii din alte state exportatoare de forță de muncă, unde, la fel ca la noi, marea majoritate a remitențelor sunt investite în consum, doar o mică parte convertindu-se în investiții de lungă durată (de Haas, 2009, apud Anghel, 2011). Cu toate că la nivel de declarații și intenții, gospodăriile de migranți de la noi se orientează spre antreprenariat, *profeția revenirii acestora cu bani acasă pentru a investi în țara de baștină nu se adevărește*. Reîntoarcerile sunt grevate și de *problema readaptării*, respectiv al inadvertențelor legate de calificare și oportunități de *pe piața muncii de acasă*.

- Legat de *planurile de viitor ale respondenților* la interviu, relatările susțin ideea că în ambele comune, *în următorii ani, va avea loc o reducere a fluxurilor de plecare la muncă în străinătate*: se pare că tendința instalată mai ales în Iara, dar care progresa și în Brodina, este că, cel puțin deocamdată, migrația pentru muncă în străinătate a atins un oarecare prag de saturație, indicând o echilibrare a factorilor pull-push în emigrare, în totalul gospodăriilor din cele două comunități rurale.

Ipotezele conturate la studiul comparativ Iara – Brodina s-au verificat astfel:

A. Referitor la rezultatele legate de *profilul emigrantului din cele două comune*, a reieșit că: a) cei plecați din Iara mai degrabă au abandonat un loc de muncă în țară, dar prost plătit, plecând în căutarea unui loc de muncă în străinătate; b) cei din Brodina au căutat mai degrabă să înlocuiască starea de inactivitate formală (șomaj) cu un loc de muncă, majoritatea fiind persoane disponibilizate din fabricile din zonă (cea mai semnificativă fiind fabrica Falcău) aflate în declin. Am concluzionat că dacă pentru cei din Iara existau unele oportunități de angajare, pentru cei din Brodina, ele lipseau aproape cu desăvârșire în momentul inițierii migrației pentru muncă peste hotare.

Din analiza și corelarea rezultatelor, s-a *confirmat ipoteza I: s-au schimbat ușor caracteristicile profilului migrantului plecat la muncă în străinătate din comunitățile rurale*, care nu mai corespunde celui ale primelor valuri migratoare (tânăr, bărbat, necăsătorit, cu educație secundară). Profilul găsit de noi este: *tânăr, bărbat, necăsătorit dar și căsătorit, cu studii medii, angajat în străinătate în sectorul construcțiilor, dar întâlnim pe locul doi și tipul: femeie, tânără, cel mai des necăsătorită, dar și căsătorită*

cu copii în grija familiei de acasă, cu studii medii, angajată în străinătate în sectorul menaj/ hotelier.

B. Analiza rezultatelor din chestionarul aplicat (Fișa Gospodăriei), a stabilit că distribuția elementelor care țin de aspectul material și spiritul antreprenorial pe loturi de gospodărie, *în ambele comunități, susțin a doua ipoteză*, ancorată în noua economie a migrației: *migrația pentru muncă în străinătate a creat oportunități mai mari privind accesul gospodăriilor cu experiență de migrație din mediul rural la diverse forme de antreprenariat, în comparație cu gospodăriile fără experiență de migrație.* Această ipoteză s-a dovedit validă mai accentuat în comuna Brodina și mai puțin clar în Iara. De asemenea, localitățile cercetate *se diferențiază prin modalitățile de exprimare a bunăstării*: achiziții, credite, inițierea unei afaceri.

Asociind însă confirmarea acestei ipoteze cu studiile legate de *raportul dintre migrație și dezvoltare* pentru societățile exportatoare de migranți, inclusiv în cazul țării noastre, apare o serioasă ambivalență legată de balanța efectelor pozitive și negative ale migrației asupra dezvoltării. Subscriu la ideea lui A. Portes (2009), conform căreia politicile statelor sunt esențiale în încercarea de a susține efectele pozitive ale migrației și a le minimiza pe cele negative, deși, după cum arată Anghel (2011), statul român a fost și este încă un actor pasiv al migrației în masă a românilor, nepăsător la precaritatea migrației românești. Confirmarea celei de-a doua ipoteze trebuie văzută în această grilă contextual-analitică.

C. *S-a verificat și a treia ipoteză*: în ambele localități rurale studiate, *remitențele sub formă de transferuri bănești sunt orientate/consumate cu preponderență spre dezvoltarea financiară și bunăstarea generală a familiei din țară, și mai puțin spre consumul de bunuri și produse în cadrul familiei (gospodăriei).*

D. Din interviuri și observația de teren, în cele două comune *s-a dovedit realistă a patra ipoteză*: *printre acțiunile gospodăriilor din lotul intervievaților cu experiență de migrație nu am întâlnit nici intenții clare, și nici acțiuni investiționale înafara familiei (gospodăriei) emigranților, adică la nivel de comunitate (primărie).*

Și validarea acestor ultime două ipoteze o interpretăm în prelungirea discuției despre ambivalența dintre migrație și dezvoltare, expusă în analiza primelor premise empirice.

În concluzie, se poate spune că principala caracteristică în termeni de efecte este că *migrația a produs restructurare socială în localitățile de origine*, construind o adevărată “cultură a migrației”, mai ales în anumite regiuni rurale.

Limitele acestui studiu mixt sunt: a) Dificultatea de a obține date „exacte” doar pe baza declarațiilor sau a cifrelor oficiale de la destinație și de la plecare, impun “triangularea”, limitele metodologice fiind astfel semnificativ reduse, ceea ce am și încercat să facem. b) Datele extrase prin anchetă descriu tendințe opinionale, deci rezultatele trebuie văzute în această lumină. c) În satele investigate, am întâlnit subiecți care foarte probabil au denaturat realitatea, manifestându-se două tendințe: una de prezentare excesiv pozitivă a situației familiilor lor, iar alta de a nu declara cu exactitate forma de migrație, vechimea acesteia, ocupația exactă sau statutul emigrantului în țara unde a plecat la lucru (teama de consecințe).

Capitolul 6 cuprinde rezultatele *focus-grupului cu experți: Evaluarea evoluțiilor și efectelor demografice, economice și psiho-sociale ale fenomenului emigrației românești*, metoda intenționând să extrapoleze interpretările finale, să înțeleagă fenomenul în toată amploarea sa și să caute soluții de reducere a consecințelor, prin politici macro, mezo și microsociale. Grupând temele specifice abordate, în patru mari subiecte centralizatoare, am sintetizat următoarele concluzii:

Privind *traectoria și specificul fenomenului migraționist extern din România, din perspectivă multidisciplinară*, s-au pus în discuție aspectele demografice ale migrației, care se leagă de probleme ale migrației propriu-zise, de politică și politici, de antreprenoriat, criza instituțiilor și identitate locală/globală, reproducerea subdezvoltării prin migrația forței de muncă slab calificată, pierderea specialiștilor prin emigrare etc.

Rezultatele sintetice ale discuției despre *balanța consecințelor pozitive și negative ale migrației pe termen scurt, mediu și lung* au relevat ca efecte *pozitive*: remitențele; bunăstarea familiei, cultură și educație occidentală, schimbări pe linia stilului de viață și a civismului, asupra imaginii de sine; iar ca efecte *negative*: investiții nerecuperate în producerea forței de muncă, pierderi demografice, scurgerea creierelor, falsa dezvoltare socială, efecte asupra copiilor, infiltrarea economiei negre globale, probleme la nivel identitar.

La *tipurile de migrație și ipostazele migrantului* s-au identificat pentru cele două tipuri de migrație următoarele ipostaze ale emigrantului: a) *Migrație pe termen lung/definitivă*: cei cu calificări superioare, IT, specialiști în cercetare, medici – *brain drain*; tinerii; cei cu studii medii, dar bine calificați; cei care pleacă printr-o rețea – existența comunității de sprijin; cei care caută o viață nouă. b) *Migrație temporară*: tinerii, forța de muncă slab calificată, categorie medie și sub-medie, cei săraci dar nu foarte săraci, cei cu educație medie, cei care reușesc să găsească oportunități de șansă, respectiv nișe de angajare, cei rezilienți. Un caz particular la categoriile de mai sus îl reprezintă cei de etnie romă (practicarea “turismului pentru ajutoare sociale”).

Soluțiile posibile (macro, mezo, micro) pentru reducerea pe termen mediu și lung a efectelor negative ale migrației identificate sunt: a) *La nivel macro*: Politici de absorbție și beneficii pe piața muncii din țară; Politici de creare a oportunităților de șanse, pentru a contracara pierderea creierelor și a forței de muncă calificată; Politici publice bazate pe explorarea motivațiilor și factorilor de atracție și respingere; Ministerele, statele, instituțiile de evidență trebuie să conlucreze prin politici de schimb de informații și coordonarea elementelor de natură demografică, politică și economică. b) *La nivel mezo*: Politici publice și comunitare, cu obiective de nivel mezo și micro; ONG-uri, asocieri corporative, rețele de informații; Susținerea economiei locale, prin politici de dezvoltare; Politici pe segmente specifice, cu implicare comunitară; Politici create de specialiști din cercetare, pentru a servi punctual individul, grupurile, rețelele. c) *La nivel micro*: Politici sociale de remediere la situații disfuncționale specifice legate de migrație (copii, familie, problema romilor); Strategii de colaborare între specialiști și instituții pentru probleme și cazuri particulare.

În acord cu soluțiile identificate de participanții la focus grup, am susținut că implicațiile negative pe termen lung ale migrației masive peste hotare a românilor ar trebui contracarate prin politici susținute, cu accent pe cele de ordin mezo-social specifice pe categorii de populație, unde să fie inclus explicit și aportul comunității. Puntez ideea atragerii specialiștilor în identificarea căilor optime de armonizare a nevoilor individual-familiale cu cele societale în termeni de costuri de oportunitate și sustenabilitate, dar și preluarea unor modele de succes aplicate în state cu evoluții migraționiste și, desigur, socio-economice și cultural-geopolitice comparabile cu cele ale României.

Bibliografia tezei

1. Alexe, I., Horváth, I., Noica, R., Radu, M. (2012). *Social Impact of Emigration and Rural-Urban Migration in Central and Eastern Europe. Final country report. Romania*. <http://ec.europa.eu/social/keyDocuments.jsp?pager.offset=40&langId=fr&mode=advancedSubmit&policyArea=0&subCategory=0&year=0&country=0&type=0&advSearchKey=EmigrationMigrationCentralEasternEurope&orderBy=docOrder>, accesat la 3.06.2012.
2. Andrei, T., Ștefănescu, D., Oancea, B. (2010). Metode cantitative pentru evaluarea economiei informale. Studiu de caz la nivelul României. *Economie teoretică și aplicată Vol. XVII*, no.7: 13-21.
3. Anghel, R.G. (2011). Note despre consecințe ale migrației din România, *Critic Atac*, ed. online din 29 noiembrie 2011. <http://www.criticatac.ro/11966/note-despre-consecinte-ale-migratiei-din-romania/>. Accesat la 13 decembrie 2012.
4. Anghel, R. (2009). Schimbare socială sau dezvoltare? În R.G. Anghel și I. Horváth (coord.). *Sociologia migrației. Teorii și studii de caz românești* (pp. 249-267). Iași: Editura Polirom.
5. Anghel, R.G., Horváth, I. (coord.) (2009). *Sociologia migrației. Teorii și studii de caz românești*. Iași: Editura Polirom.
6. Bădescu, G., Stoian O., Tănase, A. (2009). Efecte culturale ale migrației forței de muncă din România. În R.G. Anghel și I. Horváth (coord.). *Sociologia migrației. Teorii și studii de caz românești* (pp. 268-288). Iași: Editura Polirom.
7. Berry, J.W. (1992). Acculturation and Adaptation in a New Society, *International Migration*, vol. 30: 69-91.
8. Berry, J.W. (1997). Immigration, Acculturation, and Adaptation, *Applied Psychology: An International Review* 46 (1): 5-68.
9. Bijak, J. (2006). *Forecasting International Migration: Selected Theories, Models, and Methods*. CEFMR Working Paper. www.cefmr.pan.pl/docs/cfmr_wp_2006.pdf, accesat la 13 noiembrie 2011.
10. Bijak, J., Kupizewski, M., Kicing, A. (2004). *International Migration Scenarios for 27 European Countries: 2002-2052*. CEFMR Working Paper. www.cefmr.pan.pl/docs/cfmr_wp_2004_04.pdf. accesat la 14 noiembrie 2011.
11. Black, R., Natali, C., Skinner, J. (2006). *Migration and inequality, Development Center on Migration, Globalization and Poverty*. University of Sussex Working Papers. http://siteresources.worldbank.org/INTWDR2006/Resources/4773831118673432908/Migration_and_Inequality.pdf. accesat la 29 decembrie 2012.
12. Bourdieu, P., Newman, C., Wacquant, L. (1991). The peculiar history of scientific reason, *Sociological Forum*, 6: 3-26.
13. Bourhis, R.Y., Moise, L.C., Perreault, S., Seneca, S. (1997). Towards an Interactive Acculturation Model: A Social Psychological Approach, *International Journal of Psychology*, vol. 32, no. 6: 369-386. doi:10.1080/002075997400629, accesat la 12 decembrie 2012.
14. Brettell, C.J., Hollifield, J. (2004). *Migration Theory. Talking across disciplines*. Routledge: Taylor&Francis.
15. Brinton, M.C., Nee, V. (eds.) (1998). *The new institutionalism in sociology*. New York: Russel Sage Foundation.
16. Brochmann, G. (1996). *European integration and immigration from third countries*. Oslo: Scandinavian University Press.
17. Brubaker, R. (2009). Migrațiile dezeterogenizării entice în “Noua Europă”. În R.G. Anghel și I. Horváth (coord.). *Sociologia migrației. Teorii și studii de caz românești* (pp. 65-85). Iași: Editura Polirom.
18. Campbell, W., Săvulescu Voudouri, M., Bîrsan, M. (eds.) (2007). *Romanian Migration in a Runaway World*. Cluj-Napoca: Editura EFES.
19. Chelcea, S. (2008). *Metodologia cercetării în științele sociale*. București: Editura Economică.

20. Cingolani, P. (2009). *Romeni d'Italia. Migrazioni, vita quotidiana e legami transnazionali*. Bologna: Il Mulino.
21. Ciupagea, C. (2007b). Contribuțiile activităților informale la economia României. În R. Neef, M. S. Stănculescu și P. Adair (eds.). *Economia informală și transformare socială în România* (pp. 99-108). București: Editura Paideia.
22. Ciupagea, C. (2007a). Relația între formal și informal în diferite sectoare ale economiei românești. În R. Neef, M. S. Stănculescu și P. Adair (eds.). *Economia informală și transformare socială în România* (pp. 86-98). București: Editura Paideia.
23. Coleman, J. (1988). Social capital in the creation of human capital, *American Journal of Sociology*, 94 (supplement): 95-121.
23. Cucuruzan, E. (2010). *Migrația și mobilitatea forței de muncă din România în contextul integrării europene*. Cluj-Napoca: Editura Fundația Studii Europene.
24. Cucuruzan, R.E. (2008). The Labour Migration - Development Nexus. The case of Two Rural Communities in Romania, *Romanian Journal of Population Studies*, 2: 24-44.
25. Cucuruzan, R.E., Vasilache, V. (2009). The other home. Romanian migrants in Spain, *Romanian Journal of Regional Studies*, vol. 3, no. 1, summer: 63-81.
26. Diminescu, D. (ed.) (2003). *Visibles mais peu nombreux. Les circulations migratoires roumaines après 1989*. Paris: Editions de la Maison des Sciences de l'Homme.
27. Dumitriu, I.C. (2010). *Orientări valorice și dezvoltare personală*. Teză de doctorat, Universitatea "Babeș-Bolyai" Cluj-Napoca, Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației.
28. Dumitriu, I.C. (2006). Stresul aculturativ în rândul imigranților români din Danemarca, *Studii și Cercetări Științifice. Seria: Filologie*, nr. 16, Bacău: Alma Mater: 176-190.
29. Dumitriu, R., Ungureanu, A. (2007). *Anul viitor, acasă. Studiu asupra migrațiilor internaționale ale populației din depresiunea Neamțului*. Iași: Editura Universității "Alexandru Ioan Cuza".
30. Ene, C.M., Hurduc, N. (2010). Un model fuzzy pentru estimarea economiei subterane în România. *Internal Auditing & Risk Management*, V, nr. 2: 19-28.
31. Faist, T. (2000). *The Volume and the Dynamics of International Migration and Transnational Social Spaces*. Oxford: Oxford University Press.
32. Fassmann, H., Kohlbaker, J., Reeger, U. (2005). *International Migration and its Regulation*, IMISCOE Papers.
http://imiscoe.org/publications/workingpapers/documents/international_migration.pdf. accesat la 4 septembrie 2012.
33. Fassmann, H., Munz, R. (2004). *EU Enlargement and Future East West Migration in Europe*. <http://www.demographie.de/info/epub/pdfdateien/EU%Enlargement%20and%20Future%20East-West%20Migration.pdf>. accesat la 28 noiembrie 2011.
34. Ferro, A. (2009). Români în străinătate. Un instantaneu despre „migrația creierelor” În R.G. Anghel și I. Horváth (coord.). *Sociologia migrației. Teorii și studii de caz românești* (pp. 215-230). Iași: Editura Polirom.
35. Friedkin, N. (1998) *A Structural Theory of Social Influence*. Cambridge: Cambridge University Press.
36. Ghețău, V. (2007). *Declinul demografic și viitorul populației României. O perspectivă din anul 2007 asupra populației României în secolul 21*. Institutul Național de Cercetări Economice Centrul de Cercetări Demografice „Vladimir Trebici”. București: Editura Alpha MDN.
37. Granovetter, M. (1985). Economic action and social structure: The problem of embeddedness, *American Journal of Sociology*, 91: 481 – 510.
38. Hammar, T., Brochmann, G., Tamas, K., Faist, T. (1997). *International Migration, immobility and development. Multidisciplinary perspective*. Oxford: Oxford University Press.
39. Harris, J., Todaro, M.P. (1970). Migration, Unemployment and Development: A Two Sector Analysis, *American Economic Review*, 60: 126-142.

40. Hatos, A. (2006). *Sociologia educației*. Iași: Editura Polirom.
41. Horváth, I. (2009). Aspecte ale culturii migrației în România. În R.G. Anghel și I. Horváth (coord.). *Sociologia migrației. Teorii și studii de caz românești* (pp. 156-175). Iași: Editura Polirom.
42. Horváth, I. (2007). Country profile Romania, *Focus Migration*, vol. 9: 1-10.
43. Horváth, I. (2012). Migrația internațională a cetățenilor români după 1989. În T. Rotariu și V. Voineagu (coord.). *Inerție și schimbare. Dimensiuni sociale ale tranziției în România* (pp. 199-222). Iași: Editura Polirom.
44. Horváth, I., Anghel, R.G. (2009). Introducere. În R.G. Anghel și I. Horváth (coord.). *Sociologia migrației. Teorii și studii de caz românești* (pp. 13-44). Iași: Editura Polirom.
45. Ilie, S. (2007). Venitul gospodăriilor între economia formală și cea informală. În R. Neef, M. S. Stănculescu și P. Adair (eds.). *Economia informală și transformare socială în România* (pp. 20-46). București: Editura Paidea.
46. Iluț, P. (1997). *Abordarea calitativă a sociumanului*. Iași: Editura Polirom.
47. Iluț, P. (2009). *Psihologie socială și sociopsihologie. Teme recurente și noi viziuni*. Iași: Editura Polirom.
48. Iluț, P. (2003). Teoria alegerii raționale. În S. Chelcea și P. Iluț (coord.). *Enciclopedie de psihosociologie*. (pp. 351-353). București: Editura Economică.
49. Iluț, P., Tîrhaș, C. (2010), Capitalul social informal și formal; modalități și procese de întrepătrundere, *Sociologie Românească*, vol. VIII, nr. 2: 145-160.
50. Iluț, P., Tîrhaș, C., Nistor, L. (2011). Linkages between informal and formal social capital and their relations with forms of trust. A focus on Romania, *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, 34: 155-174.
51. Johnson, A.G. (2007). *Dicționarul Blackwell de Sociologie*. București: Editura Humanitas.
52. Krieger, H. (2004). *Migration Trends in an Enlarged Europe. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions*.
www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2003/109/en/1/ef03109en.pdf. accesat la 23 februarie 2012.
53. Kritz, M. (2003). *Global Trends in Migration. Theory and Research on International Population Movements*. Staten Island, New York: CMS Press.
54. Kunz, J. (2002). *Labour mobility and EU Enlargement – a review of current trends and debates*, DWP. http://ewcdb.org/research_fr/content/download/1635/10215/file/02KUnz.pdf. accesat la 27 martie 2012.
55. Larionescu, A.L. (2012). *Locuințele migranților în țara de origine. Un studiu de caz despre transformarea locuinței rurale sub impactul migrației internaționale din comuna Măgura, jud. Suceava*. Teză de doctorat – domeniul sociologie - în cotutelă, Thèse n°1938. Universitatea București, Université Bordeaux-Segalen. andra_letitia_larionescu.pdf.
56. Lee, E. (1966). A Theory of Migration, *Demography*, 3: 47-57.
57. Lewitt, P. (2001). *The transnational villagers*. California: University of California Press.
58. Massey, D.S. (1990). Social Structure, Household Strategies, and the Cumulative Causation of Migration, *Population Index* 56: 3–26.
59. Massey, D. (2004). *Theories of International Migration: A Review and Appraisal*. <http://ssr1.uchicago.edu/NEWPRE/Pop2/Massey.html>. accesat la 16 martie 2012.
60. Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., & Taylor, J. E. (1993). Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review*, Vol. 19, Issue 3: 431-466.
61. Massey, D., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., Taylor, J.E. (1998). *Worlds in motion. Understanding International Migration at the End of the Millenium*. Oxford: Clarendon Press.
62. McKenzie, R.B. (2010). *Predictably Rational ? Search of Defenses for Rational Behaviour in Economics*. Germany: Springer.

63. Michalon, B. (2009). Etnicitate, rețele și circulație migratorie. În R.G. Anghel și I. Horváth (coord.). *Sociologia migrației. Teorii și studii de caz românești* (pp. 86-104). Iași: Editura Polirom.
64. Negy, C., Shreve, T.L., Jensen, B.J., Uddin, N. (2003). Ethnic Identity, Self-Esteem, and Ethnocentrism: a Study of Social Identity versus Multicultural Theory of Development, *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology Vol 9(4)*: 333-344. doi:10.1037/1099-9809.9.4.333. accesat la 10 noiembrie 2012.
65. Neuman, L. (2007). *Basic Of Social Research - Qualitative and Quantitative Research Approaches*. Boston, US: Pearson Education, Inc.
66. Nițulescu, D. C., Oancea, A., Tănase, I. (2007). ...*Cu bine din Europa! Studiu despre migrația forței de muncă românești în Uniunea Europeană*. București: Asociația Națională a Birourilor de Consiliere pentru Cetățeni - ANBCC.
67. Parlevliet, J., Xenogiani, T. (2008). *Raport privind ocuparea informală din România*. Paris : OECD Development Centre.
68. Parry, J., Bloch, M. (1989). Introduction: Money and the Morality of Exchange. In M. Bloch & J. Parry (eds.). *Money and the Morality of Exchange* (pp. 1-32). New York: Cambridge University Press.
69. Păun, D. (2006). Mitul străinătății în Nănești – Vrancea. În D. Sandu (coord.). *Locuirea temporară în străinătate. Migrația economică a românilor: 1990-2006*. Fundația pentru o Societate Deschisă. www.osf.ro. accesat la 26 martie 2011.
70. Phinney, J. S. (1990). "Ethnic identity in adolescents and adults: Review of research". În *Psychological Bulletin*, no. 108.
71. Pop, D. (2006). The developmental effectiveness of remittances. Case study on Huedin Town, Romania, the Vienna Institute for International Economic Studies. <http://www.wiiw.ac.at/balkan/3rdphase.html>. accesat la 27 mai 2013.
72. Portes, A. (2009). Migration and Development: Reconciling Opposite Views, *Ethnic and Racial Studies vol. 32*, no. 1: 5-22.
73. Portes, A., De Wind, J. (2007). *Rethinking Migration. New Theoretical and Empirical Perspectives*. Oxford: Bergham Books.
74. Portes, A., Sensenbrenner, J. (1993). Embeddedness and Immigration: Notes on the social determinants of economic action, *The American Journal of Sociology vol. 98*, no. 6: 1320-1350. http://jstor.org/discover/10.2307/2781822?uid=3738920&uid246_en.pdf. accesat la 3 octombrie 2011.
75. Potot, S. (2003). *Circulation et reseaux des migrants roumains: une contribution a l'etude des nouvelles mobilites en Europe*. <http://www.mmsh.univ-aix.fr/lamespotot%20these%202003.pdf>. accesat la 25 mai 2012.
76. Poulain, M. (2005). *International Migration: A Challenge for Demographers*. http://www.vub.ac.be/SOCO/demo/docs/Keynote_Poulain.ppt. accesat la 1 septembrie 2012.
77. Preda, M. (2009). *Riscuri și inechități sociale în România*. București: Administrația Prezidențială, Comisia Prezidențială Pentru Analiza Riscurilor Sociale și Demografice.
78. Ranis, G. (2007). *Migration, trade, capital and development: substitutes, complements and policies*. Economic Growth Center, Yale University. Discussion paper No. 950. http://econ.yale.edu/growth_pdf/cdp950.pdf. accesat la 23 februarie 2012.
79. Redfield, R., Linton, R., Melville J. Herskovits, M.J. (1936). Memorandum on the study of acculturation, *American Anthropologist 38* (1): 149-152. doi:10.1525/aa.1936.38.1.02a00330. accesat la 11 noiembrie 2011.
80. Reichert, J. (1982). Social stratification in a Mexican sending community. The effect of migration in the United States, *Social Problems, International Migration, vol. 29*: 423-433.
81. Reubens, E.W. (1983). International Migration Models and Policies, *The American Economic Review, Vol. 73, No. 2, Papers and Proceedings of the Ninety-Fifth Annual Meeting of the American Economic Association* (May, 1983): 178-182

Published by: American Economic Association. <http://www.jstor.org/stable/1816836>. accesat la 16 martie 2012.

82. Richardson, A. (1967). A theory and method for the psychological study of assimilation, *International Migration Review*, II: 3-30.
83. Rotariu, T. (2009). *Demografie și sociologia populației. Structuri și procese demografice*. Iași: Editura Polirom.
84. Rotariu, T., Iluș, P. (2006). *Ancheta sociologică și sondajul de opinie* (ediția a doua, revizuită). Iași: Editura Polirom.
85. Rotariu, T., Mezei, E. (1999). Asupra unor aspecte ale migrației interne recente din România, *Sociologie românească*, 3: 5–34.
86. Sandu, D. (2002). *Atlasul social al României rurale*. <http://dumitru.sandu.googlepages.com/bazededate>. accesat la 3 iunie 2013.
87. Sandu, D. (2000). Migrația circulatorie ca strategie de viață, *Sociologie Românească*, nr. 2 : 5-29.
88. Sandu, D. (2004). Cultură și experiență de migrație în satele României, *Sociologie Românească*, Vol. II., Nr. 3: 179-201.
89. Sandu, D. (2005). Emerging, Transnational Migration from Romanian Villages, *Current Sociology*, 53, 4: 555-582.
90. Sandu, D. (coord.) (2006). *Locuirea temporară în străinătate. Migrația economică a românilor: 1990-2006*. Fundația pentru o Societate Deschisă. www.osf.ro. accesat la 26 martie 2011.
91. Sandu, D. (2010). *Lumile sociale ale migrației românești în străinătate*. Iași: Editura Polirom.
92. Sandu, D. (2003). *Sociabilitatea în spațiul dezvoltării*. Iași: Editura Polirom.
93. Sandu, D., Radu, C., Constantinescu, M., Ciobanu, O. (2004). *A Country Report on Romanian Migration Abroad: Stocks and Flows After 1989*, study from www.migrationonline.cz. Multicultural Center Prague, November 2004.
94. Scott, J. (2000). *Rational Choice Theory*. În G. Browning, A. Halcli, & F. Webster (eds.). *Understanding Contemporary Society: Theories of The Present*. New York: Sage Publications.
95. Simons, J.A., Kalichman, S., Santrock, J.W. (1994). *Human Adjustment*. Madison: Brown & Benchmark.
96. Stark, O. (1999). *Altruism and beyond. An economic analysis of transfers and exchanges within families and groups*. Cambridge: Cambridge University Press.
97. Stănculescu, M. S. (2008). *Working Poor in Romania*. București: Institute for the Study of the Quality of Life.
98. Straubhaar, T. (1998). *On the economics of international labour migration*. Bern und Stuttgart: Verlaag Paul Haupt.
99. Szczepanski, J. (1972). *Noțiuni elementare de sociologie*. București: Editura Științifică.
100. Șerban, M. (2011). Migrație. În L. Vlăsceanu (coord.). *Sociologie* (pp. 787-839). Iași: Editura Polirom.
101. Șerban, M., Toth, A. (2007). *Piața forței de muncă în România și imigrația*. București: Migrație și dezvoltare - Fundația SOROS România.
102. Tajfel, H., Turner, J. (1986). The social identity theory of intergroup behavior. In S.O. Worchel & W.G. Austin (eds.), *Psychology of intergroup relations* (pp. 7-24). Chicago: Nelson Hall Publishers.
103. Taylor, J.E. (2003). Migration Models. În *Demographical Processes* (pp. 50-159). USA: Macmillan Reference, The Gale Group, Inc.
104. Târnovschi, D. (coord.), Preoteasa, A., Șerban, M. (2012). EU INCLUSIVE – transfer de date și experiențe privind integrarea pe piața muncii a romilor între România, Bulgaria, Italia și Spania – situația romilor în România 2011, între incluziune și migrație. Raport de țară. Constanța: Editura Dobrogea.

105. Todaro, M. (1969). A Model of Labour Migration and Urban Unemployment in Less Developed Countries, *American Economic Review*, no. 69: 486-499.
106. Todaro, M. (1976). *International Migration in Developing Countries*. Geneva: ILO.
107. Ulrich, L., Bojincă, M., Stănciugelu, S., Mihăilă, V. (2011). *Al patrulea val: Migrația creierelor pe ruta România-Occident*. București: Fundația Soros România.
108. Voicu, B. (2004a). Capitalul uman: componente, niveluri, structuri. România în context European, *Calitatea vieții*, XV, nr. 1-2: 138-157.
109. Voicu, B. (2004b). *Resurse, valori, strategii de viață. Spații sociale de alegere în tranziție*. Teză de doctorat, Universitatea București.
110. Walmsley, T., Ahmed, S.A., Parsons, C. (2005). *The GMig2 Data Base: A Data Base of Bilateral Labor Migration, Wages and Remittances*, GTAP Research Memorandum No. 6.
111. Walmsley, T., Winters, A., Ahmed, S.A., Parsons, C. (2007). *Measuring the Impact of the Movement of Labour Using a Model of Bilateral Migration Flows*, GTAP Technical Paper No. 28, Center for Global Trade Analysis, Purdue University, West Lafayette, IN, 47906, USA.
112. Weeks, J.R. (1999). *Population: An Introduction to Concepts and Issues*. Boston: Wadsworth.
113. Weinstein, J., Pillai, V.K. (2001). *Demography: The Science of Population*. Boston: Allyn and Bacon.
114. Wilk, R. (2001). Consuming Morality, *Journal of Consumer Culture* 1(2): 245-260.
115. Yelland, R. (2010). The Role of the OECD in the Development of Higher Education in a Globalized World. In P. Peterson, E. Baker & B. McGaw (eds.). *International Encyclopedia of Education* (third edition) (pp. 584-589). New York: Elsevier Ltd.
116. Zhou, M. (1992). *Chinatown: The socioeconomic potential of an urban enclave*. Philadelphia – Pennsylvania: Temple University Press.
117. Zimmermann, K. (1992). *Migration and economic development*. Springer-Verlag, Population Economic Series.
118. Zlotnik, H. (1987). Introduction: Measuring International Migration; Theory and Practice, *International Migration Review*, vol. 21, no. 4: 5-12.
119. *** *Anuarul Statistic al României*. București: Editura Institutul Național de Statistică, 1995 - 2012.
120. *** (2007). *Comunitatea românească în Italia: condiții sociale, valori, așteptări*. Studiu sociologic. Metro-Media, Transilvania: Agenția pentru Strategii Guvernamentale (Raport).
121. *** (2013, 23 ianuarie). *Perceptions and attitudes of the Romanian population regarding working abroad* (Raport IRES). research-report-23.01.2013-working-abroad.pdf. www.ires.com.ro. Accesat la 13 martie 2013.
122. *** (2009). “Max Weber”, *Encyclopædia Britannica*. Encyclopædia Britannica Online. www.britannica.com. Accesat la 20 April 2011.
123. *** (2005). *Populație și locuire*. Studiu sectorial întocmit de Facultatea de Sociologie și Asistență socială a Universității Babeș-Bolyai (director proiect: Traian Rotariu), în cadrul proiectului *Planul de Dezvoltare al județului Cluj*, beneficiar: Consiliul Județean Cluj (Raport).
124. *** (2010). *România în cifre 2010*. București: Institutul Național de Statistică.

Articole din presă:

1. *Dimineți la Falcău, în „Zori noi”, Anul XVIII, nr. 5133, Suceava, Sîmbătă 13 iunie 1964*. Monitorul de Suceava din 15 iunie 2011. <http://www.monitorulsv.ro/Presa-veche/2011-06-15/15-Iunie#ixzz2eZs90wEj>.
2. *Copiii emigranților, înapoi în România* (Robert Gal-Pal), Actualitatea Magazin - Portalul romanilor din Italia, 7 septembrie 2013.

<http://www.actualitatea.it/comunitate/1005-copiii-emigrantilor-inapoi-in-romania.html>, ultima accesare la 8.09.2013.

3. *Crește numărul românilor din școlile italiene* (Robert Gal-Pal), Actualitatea Magazin - Portalul romanilor din Italia, 29 iulie 2013. <http://www.actualitatea.it/comunitate/1005-copiii-emigrantilor-inapoi-in-romania.html>. ultima accesare la 28.08.2013.

4. *În Spania sunt 90.000 de români rămași șomeri*. Emisiune Rfi – România din 23 aprilie 2013. www.rfi.ro.

5. *Peste 50% din populația județului Suceava are un nivel scăzut de educație* (Dan Coman), Monitorul de Suceava, 6 iulie 2013. <http://www.monitorulsv.ro/Local/2013-07-06/Peste-50-din-populatia-judetului-Suceava-are-un-nivel-scazut-de-educatie#ixzz2eO0plphZ>. ultima accesare la 4.09.2013.

6. *Raport de țară. Suceava, în topul județelor la defrișări ilegale*. Digi24.ro din 07.05.2013 20:03.

7. *Recensământ 2012. Harta noii României* (Corina Vârlan). În cotidianul *Gândul* din 25.08.2012. <http://www.gandul.info/stiri/recensamant-2012-harta-noii-romanii-9978083>. ultima accesare la 7.06.2013.

8. *Supremația Cosa Nostra amenințată. "Brigada", primul clan mafiot românesc din Italia* (Ludmila Carta), 10.07.2013, Actualitatea Magazin - Portalul romanilor din Italia, 10 iulie 2013. <http://www.actualitatea.it/social/850-supremația-cosa-nostra-amenințată-”brigada”,-primul-clan-mafiot-românesc-din-italia.html>. ultima accesare la 16.07.2013.

Surse web:

www.actualitatea.it
www.demographie.de
www.eurofound.europa.eu
www.eurostat.eu.int
www.ewcdb.org/research
www.imiscoe.org/publications
www.insse.ro
www.jstor.org
www.migrationonline.cz
www.monitorulsv.ro
www.osf.ro
www.vub.ac.be/
[www.http://econ.worldbank.org](http://econ.worldbank.org)